

УДК 346.5

**РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ ЦИВІЛЬНОГО
СУДОЧИНСТВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПРАВОСУДДЯ**

Максим ГЕТМАНЦЕВ

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
заступник завідувача відділу

Науково-дослідний інститут приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України (Київ)

<https://orcid.org/0000-0002-0102-0498>

У статті досліджено реалізацію завдань цивільного судочинства в Україні через призму цифровізації правосуддя, яке покликане захищати права і інтереси громадян та інших суб'єктів правовідносин. Підкреслюється вплив глобальної цифровізації на соціальні, економічні та культурні сфери, внаслідок чого створюються можливості для еволюції звичайних економічних рамок. Підкреслюється першорядне значення адаптивності, гнучкості та інтеграції технологій та інновацій як основних рушійних сил конкурентоспроможності як на мікрорівні для окремих підприємств, так і на макрорівні для національних економік. Крім того, у статті аналізуються нормативні та регулятивні перешкоди, що блокують рух до прогресивної інтеграції інформаційних, комунікаційних і цифрових технологій, зокрема в секторі юстиції, оскільки існуюча цифрова і законодавча невизначеність створюють спірні моменти чинного законодавства.

Наразі, процеси глобальної діджиталізації охоплюють всі аспекти економічного, громадського та культурного життя суспільства і створюють передумови для трансформації традиційних економічних систем.

У цьому контексті – адаптивність, гнучкість, технологічність та інноваційність є основними конкурентними перевагами як на мікро-рівні – для окремих підприємств, так і на макрорівні – для національних економік в цілому.

UDC 346.5

**IMPLEMENTATION OF THE TASKS
OF THE CIVIL JUDICIARY
THROUGH THE PRISM OF THE
DIGITALIZATION OF THE
JUDICIARY**

Hetmantsev, Maksym

Candidate of Legal Sciences, Senior Researcher,
Deputy Department Head

Academician F.H. Burchak Scientific Research
Institute of Private Law and Entrepreneurship of
the NALS of Ukraine (Kyiv)

The article examines the implementation of the tasks of civil justice in Ukraine through the prism of digitalization of justice, which is designed to protect the rights and interests of citizens and other subjects of legal relations. The impact of global digitalization on social, economic and cultural spheres is emphasized, as a result of which opportunities are created for the evolution of conventional economic frameworks. The primary importance of adaptability, flexibility and integration of technologies and innovations as the main driving forces of competitiveness both at the micro level for individual enterprises and at the macro level for national economies is emphasized. In addition, the article analyzes normative and regulatory obstacles that block the movement towards the progressive integration of information, communication and digital technologies, in particular in the justice sector, since the existing digital and legislative uncertainty create controversial points of the current legislation.

Currently, the processes of global digitalization cover all aspects of the economic, social and cultural life of society and create prerequisites for the transformation of traditional economic systems.

In this context, adaptability, flexibility, technology and innovativeness are the main competitive advantages both at the micro-level - for individual enterprises, and at the

Водночас, існують проблеми, які гальмують прогресивний розвиток інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій в країні. Посилює цифрову невизначеність і недосконалість чинного законодавства, на окремих суперечливих аспектах якого ми зупинялися вище. Серед можливих шляхів оптимізації ситуації можна розглянути необхідність викласти ч. 1 ст. 2 ЦПК України, в такій редакції: «завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, в тому числі здійснені дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем». Створивши режим найбільшого правового сприяння для розвитку електронного правосуддя в Україні, ми тим самим створимо необхідний фундамент, на якому розбудуватимемо добробут нашого суспільства для прийдешніх поколінь на багато десятиліть уперед.

Ключові слова: цивільне судочинство, завдання цивільного судочинства, цивільний процес, цифровізація, правосуддя

Цивільне судочинство в Україні є важливою складовою судової системи, спрямованою на захист прав і інтересів громадян, підприємств та інших суб'єктів правовідносин. Одним з основних завдань цивільного судочинства, закріпленим у ч. 1 ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України (надалі – ЦПК України), є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Підвищення ефективності відправлення правосуддя у цивільних справах завжди входить до найбільш актуальних питань правозастосування. Зважаючи на проведений аналіз теоретичних досліджень результативності судових проваджень у цивільних справах можна дійти висновків, що її досягнення перебуває у прямій і безпосередній залежності від належної реалізації цілей та завдань цивільного судочинства. Для практики пріоритетними залишаються питання організаційного, матеріально-технічного характеру, направлені на зниження навантаження на суддів. Водночас, цим вкрай актуальним питанням у мирний час і тим більше впродовж повномасштабного вторгнення приділяється не виправдано мало уваги з боку як теоретиків цивільного процесуального права, так і практиків. Здебільшого це відбувається тому, що зміни у цивільному процесуальному законодавстві, що регламентує порядок розгляду та вирішення цивільних справ у суді, вносяться без урахування змісту безпосередніх завдань цивільного судочинства, що у свою чергу, здійснює вкрай негативний вплив на

macro-level - for national economies as a whole.

At the same time, there are problems that inhibit the progressive development of information, communication and digital technologies in the country. Strengthens the digital uncertainty and imperfection of the current legislation, on certain controversial aspects of which we stopped above. Among the possible ways to optimize the situation, it is possible to consider the need to set out Part 1 of Art. 2 of the Civil Procedure Code of Ukraine, in the following wording: "the task of the civil judiciary is the fair, impartial and timely consideration and resolution of civil cases for the purpose of effective protection of violated, unrecognized or contested rights, freedoms or interests of natural persons, the rights and interests of legal entities, the interests of the state, in including those carried out remotely using information and telecommunication systems". By creating the regime of the largest legal assistance for the development of electronic justice in Ukraine, we will thereby create the necessary foundation on which we will build the well-being of our society for future generations for many decades to come.

Keywords: civil justice, tasks of civil justice, civil process, digitization, justice

досягнення кінцевих цілей – загальної ефективності судового захисту прав, свобод і інтересів фізичних осіб, юридичних осіб і держави.

Водночас, цивільне судочинство не залишається осторонь загальних цифровізаційних видозмін, що супроводжують усі без винятку суспільні відносини і, що, зрештою, лише сприяє врегулюванню конфліктів шляхом забезпечення можливості сторонам вирішувати свої спори шляхом мирного врегулювання через судовий процес. Важливою метою є забезпечення ефективності та доступності правосуддя для всіх громадян, незалежно від їх соціального статусу чи матеріального стану, що з активним запровадженням електронних форм взаємодії лише зростає, створюючи водночас нові виклики для суспільства і правової системи в цілому.

Крім того, цивільне судочинство сприяє розвитку правової культури та встановленню правового порядку в суспільстві. Через судову практику формується юридична доктрина, яка сприяє вдосконаленню законодавства та роз'ясненню правових норм для громадян та юридичних осіб, що також значно пришвидшується завдяки використанню різноманітних цифрових платформ та ресурсів.

Нарешті, цивільне судочинство в Україні спрямоване на захист прав людини та громадянина, забезпечення рівності перед законом та гарантування справедливого розгляду цивільних справ у судових органах. Це важлива складова демократичного суспільства, де права і свободи кожного громадянина мають бути захищені та визнані, незалежно від того, в якому непростому становищі перебуває суспільство держави під час воєнного стану.

Наразі ми є свідками створення і запровадження в дію ключових елементів діджиталізаційного забезпечення соціально-економічних процесів задля пришвидшення передачі цифрових відомостей, що потенційно запрограмовано як підґрунтя ресурсного комплектування усіх управлінських систем, які функціонують у межах всіх ланок суспільного обігу в нашій державі. Таким чином створюється, кардинально оновлена спільнота правових відносин, що базуються на спроможності втілити в життя величезний спектр всіляких нагод у електронно-цифровому форматі, що виступає однією з основних умов підвищення результативності судових проваджень. Згідно тверджень закордонних процесуалістів, технології змінюють наш світ такими швидкими темпами, що нашому людському інтелекту важко впоратися з його динамічною еволюцією [11, с. 103]. До прикладу, Джон Девіса стверджує, що цифровізація в електронну епоху вимагає нового способу мислення, але для впровадження реальних змін необхідно відновити баланс між продуктивністю та нормативною регламентацією [9, с. 35].

Зокрема, відмова судів через брак обладнання у прийнятті позовних заяв в електронній формі порушує право на доступ до суду (див. *Lawyer Partners A. S. V. Slovakia*, no. 54252/07, 3274/08, 3377/08/3505/08, 3526/08, 3741/08, 3786/08, 3807/08, 3824/08, 15055/08, 29548/08, 29551/08, 29552/08, 29555/08 and 29557/08, 16 June 2009), відмова судів прийняти до розгляду апеляційну скаргу, подану в паперовій формі замість електронної через неможливість її належним чином заповнити внаслідок недоліків програми, що використовується для заповнення формуляра, становить надмірний формалізм та підриває справедливість судового розгляду (*Xavier Lucas v. France*, no. 15567/2, 09 June 2022), будь-які перебої в роботі електронної системи документообігу, внаслідок чого заяви та додані до них додатки не змогли надійти до суду, повинні тлумачитися на користь особи, яка зробила все, що від неї залежало, для належного виконання своїх обов'язків (*Tence v. Slovenia*, no. 37242/14, 31 May 2016).

Метою роботи є аналіз судової практики та змісту нормативно-правових актів на предмет дослідження результативності реалізації завдань цивільного судочинства, насамперед у контексті цифровізації.

Аналіз публікацій. Системне прагнення України до реформування існуючої та створення цифрової моделі трансформації суспільства є стратегічним пріоритетом і гарантом стабільного соціально-економічного зростання в майбутньому. Ці питання так чи інакше піднімалися у працях таких вітчизняних і зарубіжних процесуалістів, як: Братель О., Гетманцев О., Гудзь О., Захарова О., Коляденко С., Ляшенко В., Сакара Н., Черніков Д., Шваб К. та ін. Водночас, наразі залишаються лише фрагментарно дослідженим або непроаналізованим

взагалі чимало суперечливих аспектів, обумовлених особливостями переходу України на цифрову модель суспільно-правових відносин, із урахуванням рівня технологічного та економічного розвитку країни станом на сьогоднішній день.

Викладення матеріалу. Розпочинаючи наш аналіз результативності реалізації на практиці ключових завдань цивільного судочинства, варто одразу звернутися до лексикологічного закріплення цієї норми в тексті цивільного процесуального законодавства нашої держави. Як зазначається у ч. 1 ст. 2 ЦПК України, завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Вітчизняні науковці по-різному оцінюють такий термінологічний підхід вітчизняного законодавця. Як відзначає О. В. Гетманцев, мета і завдання об'єднані у змісті цієї статті, оскільки важливість використання двох понять пов'язана з подвійною сутністю цільових настанов, зумовлених послідовним розвитком цивільного процесу як нормативної моделі розгляду абстрактної цивільної справи. Тому, продовжує науковець, мета і завдання співвідносяться між собою як загальне і конкретне: мета тут акумулює завдання правосуддя в цивільному судочинстві, які, у свою чергу, виступають процесуальними засобами реалізації мети [2, с. 51].

Подібний спосіб нормативної регламентації завдань цивільного судочинства не позбавлений і певних недоліків, на які неодноразово звертали увагу вітчизняні дослідники цивільного процесуального права. Зокрема, йдеться про те, що вказівка на мету справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ (захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави) фактично дублює зміст ч. 1 ст. 4 ЦПК України, де зазначається, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів; це вкотре повторюється у ч. 1 ст. 5 ЦПК України, де закріплено, що, здійснюючи правосуддя, суд захищає права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, державні та суспільні інтереси у спосіб, визначений законами України.

На думку О. Братель, з метою усунення наявної правової суперечності законодавцю достатньо було б обмежитись виключно перерахуванням завдань цивільного судочинства у вигляді «справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду цивільних справ», що має виступати керівним та імперативним орієнтиром у діяльності суддів [1, с. 5]. Водночас таке формулювання зовсім ніяк не враховує останніх цифровізаційних зрушень у сфері відправлення правосуддя.

При цьому О. С. Захарова називає такий підхід вітчизняного законодавця до закріплення основних завдань цивільного судочинства новаторським, оскільки, на її думку, у ст. 1 ЦПК України відбувається ототожнення мети і завдань цивільного судочинства, що певною мірою продукується проблемами тлумачення цих слів фахівцями-дослідниками синонімічних рядів. Водночас вчена наголошує, що законодавець невдало застосував визначення засобів досягнення мети цивільного судочинства, що не відображає правової сутності цього явища та, з іншого боку, суперечить, мовним і формально-логічним правилам про способи позначення понять і категорій [4, с. 11]. Згідно висновків О. В. Кіріяк, панування радянського впливу на теренах багатьох європейських країн призвело до того, що у більшості країн колишнього соціалістичного табору була насаджена радянська правова система та рецепційовані основні правові інститути, у тому числі і цивільного процесуального права [5, с. 112].

Новітня доба орієнтує розвиток вітчизняного процесуального законодавства у напрямку імплементації загальноєвропейських цінностей, тож масове зростання цифрової комунікаційної інфраструктури, як влучно формулює С. Касм [12, с. 5], пронизує повсякденне життя мільярдів людей через вибухове поширення мережевих мобільних пристроїв, платформ соціальних медіа та систем хмарних обчислень. Водночас, кіберуспіх у цифрову епоху вимагає невідкладних заходів, щоб змінити кілька важливих тенденцій, що обумовлюються

застарілим мисленням та політикою, котрі ставлять кіберспільноту на неправильну сторону, ігноруючи цифрову економіку взагалі [9, с. 40; 11, с. 104].

Наразі під цифровою економікою розуміють економічну діяльність, засновану на цифрових технологіях, при цьому, цифрову економіку нерозривно пов'язують з електронним бізнесом і комерцією, які розвиваються з використанням інструментів інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій [3, с. 5]. Крім цього, система електронної взаємодії (розглянемо на прикладі електронної комерції) є предметом правового регулювання міжнародного та цивільного права, а отже для регулювання цієї сфери застосовується диспозитивний метод правового регулювання, що дозволяє сторонам самостійно встановлювати права і обов'язки. Існують і різні точки зору щодо регулювання діяльності з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем в рамках електронної комерції [8]. Проте, як влучно відзначає М. Р. Грінберг, потужні трансформації, які ці інновації вносять у світову економіку та правове поле, можуть бути порівняні лише з тими зрушеннями у світі, які відбулися після винайдення електроенергії та використання нафти століття тому [10, с. 25].

Водночас, електронний документообіг, електронні розрахунки, електронний банкінг, електронна торгівля - всі ці концепції мають пряме відношення до електронної комерції [3, с. 10]. Водночас, цифровий авторитаризм, на переконання Дж. Шермана, набуває масштабного поширення в наш час, що негативно впливає на реалізацію прав людини та глобальну демократію [14, с. 107]. Адже звичного фізичного контролю над глобальною цифровізацією, згідно Д. МакДю [13, с. 33], вже недостатньо, щоб гарантувати здатність людини проектувати розвиток правовідносин згідно усталених звичаїв ділового обороту та договірної практики задля досягнення стратегічних цілей.

Враховуючи наведене вище, вважаємо також за доцільне запропонувати нову редакцію викладення змісту завдань цивільного судочинства, а саме: «завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, в тому числі здійснені дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем» (ч. 1 ст. 2 ЦПК України). Саме таке формулювання, з нашої точки зору, спроможне максимально узгодити судозастосовчу практику з загально-європейською стратегією Єдиного цифрового ринку. Єдиний цифровий ринок передбачає доступ до цифрових продуктів і послуг, створення сприятливої інфраструктури та технічну стандартизацію для розвитку цифрових технологій. Завдання України, на шляху євроінтеграції, стати частиною цього ринку, що буде можливим завдяки оновленню телекомунікаційної системи країни і прискореної трансформації національної економіки при переході на цифровий рівень [8].

Висновки

Наразі, процеси глобальної діджиталізації охоплюють всі аспекти економічного, громадського та культурного життя суспільства і створюють передумови для трансформації традиційних економічних систем.

У цьому контексті – адаптивність, гнучкість, технологічність та інноваційність є основними конкурентними перевагами як на мікро-рівні – для окремих підприємств, так і на макрорівні – для національних економік в цілому.

Водночас, існують проблеми, які гальмують прогресивний розвиток інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій в країні. Посилює цифрову невизначеність і недосконалість чинного законодавства, на окремих суперечливих аспектах якого ми зупинялися вище. Серед можливих шляхів оптимізації ситуації можна розглянути необхідність викласти ч. 1 ст. 2 ЦПК України, в такій редакції: «завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, в тому числі здійснені дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем». Створивши режим найбільшого правового сприяння для розвитку електронного правосуддя в

Україні, ми тим самим створимо необхідний фундамент, на якому розбудовуватимемо добробут нашого суспільства для прийдешніх поколінь на багато десятиліть уперед.

Посилання:

1. Братель О. Новий погляд на проблемні питання визначення завдань та мети цивільного судочинства. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 4. С. 3-12.
2. Гетманцев О. В. Поняття, мета та завдання цивільного судочинства: Цивільний процес України : підручник за заг. ред. д.ю.н., доцента М. М. Ясинка. К. : Алерта, 2014. 744 с.
3. Гудзь О. Є. Цифрова економіка: зміна цінностей та орієнтирів управління підприємствами. Економіка. Менеджмент. Бізнес. 2018. № 2. С. 4-12.
4. Захарова О. С. Завдання цивільного судочинства. Деякі теоретичні проблеми. Адвокат. 2009. № 11 (110). С. 10-13.
5. Кіріяк О. В. Цивільне процесуальне право Російської Федерації, Грузії, Польщі, Болгарії, Німеччини. Цивільне процесуальне право України : підручник / за заг. ред. д.ю.н., проф. М. М. Ясинка. К.: Алерта, 2016. С. 112-121.
6. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>
7. Сакара Н. Новели цивільного процесуального законодавства в умовах воєнного стану в Україні. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_Sakara_novelu.pdf
8. Черніков Д. Європа формує Єдиний цифровий ринок. Чому Україна поза ним? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2364078-misiaocifrovati-ekonomiku-strategia-edinogocifrovogo-rinku.html>
9. Davis J. Four Imperatives for Cybersecurity Success in the Digital Age: We Must Flip the Scales. The Cyber Defense Review. Vol. 1, No. 2 (FALL 2016), pp. 31-40.
10. Greenberg M. R. Digitalization: An Equal Opportunity Wave of Energy Innovation. Digital Decarbonization Report. Jun. 1, 2018. Pp. 25-32.
11. Guyonneau R., Dez A. Artificial Intelligence in Digital Warfare: Introducing the Concept of the Cyberteammate. The Cyber Defense Review. Vol. 4, No. 2 (FALL 2019), pp. 103-116.
12. Kasm S., Alexander A. State Crime and Digital Resistance: Introduction. State Crime Journal. Vol. 7, No. 1, State Crime and Digital Resistance (Spring 2018), pp. 4-7.
13. McDew D. Power Projection in the Digital Age: The Only Winning Move is to Play. PRISM. Vol. 7, No. 2, THE FIFTH DOMAIN (2017), pp. 30-39.
14. Sherman J. Digital Authoritarianism and Implications for US National Security. The Cyber Defense Review. Vol. 6, No. 1 (WINTER 2021), pp. 107-118.

Статтю було подано
Статтю було доопрацьовано
Статтю було прийнято

05.03.2024
11.03.2024
15.03.2024

The article was submitted
The article was revised
The article was accepted